

Περίληψη - Summary

Στέφανος Ιωαννίδης: «Το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών, 1974-1981»

Η ανάπτυξη και αναδόμηση της βιομηχανίας της Ελλάδας μεταξύ 1960 και 1973 διαμόρφωσε μια νέα εργοστασιακή εργατική τάξη, με κύριο χαρακτηριστικό τη συγκέντρωση μεγάλου μέρους του εργατικού δυναμικού σε μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις. Η νέα εργατική ταυτότητα συγκροτήθηκε στη βάση του εν γένει «βιομηχανικού εργάτη», ανειδίκευτου ή μισοειδικευμένου, σε αντιδιαστολή με εργατικές υποκειμενικότητες που βασιζόνταν στην ειδίκευση ή τον κλάδο παραγωγής.

Τα βασικά προβλήματα των εργοστασιακών εργατών περιλάμβαναν τη χαμηλή αμοιβή της εργοστασιακής εργασίας, τις ανθυγιεινές και επικίνδυνες συνθήκες εργασίας και την *de facto* απαγόρευση του συνδικαλισμού. Η κατάσταση αυτή βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση με την κοινωνική αναγνώριση της συμβολής του βιομηχανικού κλάδου στη συνολική οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο. Αυτά τα προβλήματα οξύνθηκαν υπό το καθεστώς της δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974). Εδραιώθηκε η αντίληψη ότι η πηγή όλων των κοινωνικών προβλημάτων ήταν η «χούντα» και η διαπλοκή στρατιωτικών και οικονομικών παραγόντων. Συνακόλουθα, η Μεταπολίτευση, ως προσπάθεια απομάκρυνσης από το χουντικό παρελθόν, αποτέλεσε την ευκαιρία για την προσπάθεια ανατροπής των δεδομένων και στους εργασιακούς χώρους.

Το ζήτημα της εργασίας και του εργατικού συνδικαλισμού τέθηκε σε δύο επίπεδα έπειτα από τον Ιούλιο του 1974. Στο θεσμικό επίπεδο, η αντιπολίτευση ασκούσε κριτική στην «ελεγχόμενη μετάβαση» που επιχειρούσε η πρώτη κυβέρνηση της ΝΔ (1974-1977) στον συνδικαλιστικό χώρο. Στο επίπεδο της εργατικής βάσης, ξεκίνησαν απεργίες ήδη από το καλοκαίρι του 1974, με τους εργάτες να οργανώνονται σε ξεχωριστές επιτροπές και σωματεία ανά εργοστάσιο, αυτόνομα και δίχως σύνδεση με τα δευτεροβάθμια συνδικαλιστικά όργανα.

Συνολικά καταμετρήθηκαν 253 απεργίες και στάσεις εργασίας στη βιομηχανία έως τον Ιούνιο του 1980. Κυρίαρχη μορφή κινητοποίησης αποτέλεσε η «απεργία διαρκείας» (41% των περιπτώσεων), ενώ εμφανίστηκε και η μορφή των πολύωρων στάσεων εργασίας, εν είδει απεργίας (12%). Δεν έλειψαν και οι 24ωρες και 48ωρες απεργίες (29%), οι οποίες, ωστόσο, εμφάνισαν αυξητική τάση από το 1977 και μετά, εις βάρος των απεργιών διαρκείας. Δεν προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις για τη συσχέτιση των απεργιών με κλαδικές ιδιομορφίες, ούτε και τοπικές συνθήκες. Η μελέτη δείγματος απεργιών κατέδειξε έναν μέσο όρο περί των 30 ημερών ανά κινητοποίηση. Τέλος, διαγράφηκε καθαρά η τάση κατακερματισμού και απομόνωσης των απεργιών στα εργοστάσια, η οποία ενισχύθηκε από την αδυναμία συγκρότησης ενός συντονιστικού οργάνου των επιτροπών.

Τα αποτελέσματα των απεργιών διέφεραν από επιχείρηση σε επιχείρηση. Οι απεργίες οπωσδήποτε συνέβαλαν στη δημιουργία ενός κλίματος

αμφισβήτησης του χαρακτήρα της βιομηχανικής επιχειρηματικότητας, ενώ παράλληλα ανέδειξαν όλες τις πλευρές του «εργατικού ζητήματος».

Στον εργατικό λόγο της περιόδου, κύρια χαρακτηριστικά ήταν η άμεση και αδιάλλακτη διατύπωση των αιτημάτων και η διάθεση επιβολής της εργατικής θέλησης στο κοινωνικό σύνολο («νόμος είναι το δίκιο του εργάτη»). Στον χώρο της άκρας Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ, ο συνδυασμός αυτός κατέστησε τους εργοστασιακούς εργάτες σύμβολα της συνέχισης της εξέγερσης του Πολυτεχνείου στις νέες συνθήκες. Το ίδιο ίσχυε για μεγάλα τμήματα της έντονα πολιτικοποιημένης, αριστερής νεολαίας της εποχής. Το εργοστασιακό κίνημα επηρέασε τις πορείες ζωής εκατοντάδων νέων της Αριστεράς, οι οποίοι ασχολήθηκαν έντονα με την υποστήριξη των απεργιών. Πολλοί αναζήτησαν εργασία στα εργοστάσια για να προωθήσουν πολιτικούς στόχους. Το ΚΚΕ εσωτερικού κράτησε ορισμένες αποστάσεις, αλλά το ΚΚΕ, από το καλοκαίρι του 1975 και έπειτα, αντιτάχθηκε σθεναρά στην προοπτική της συνέχισης και κλιμάκωσης των απεργιών στα εργοστάσια. Το ζήτημα ήταν συνδεδεμένο με τις προσπάθειες εδραίωσης των κομμάτων στο νέο πολιτικό σκηνικό και τη διεκδίκηση θέσεων στους συνδικαλιστικούς θεσμούς που εν τω μεταξύ ανασυστήνονταν.

Η δυναμική των απεργιών εντάχθηκε στο ρεύμα της «αποχουντοποίησης» της ελληνικής κοινωνίας, που αποτελούσε το κοινό σημείο αναφοράς. Το απεργιακό κίνημα στα εργοστάσια επηρέασε τους πολιτικούς και συνδικαλιστικούς φορείς, ακόμη και αυτούς που χαρακτήριζαν αρχικά τις απεργίες ως «εξτρεμιστικές» ενέργειες. Η εκφορά των εργατικών διεκδικήσεων εντός ενός αντιχουντικού πλαισίου ευνοούσε τη διάδοση και υποστήριξη των εργατικών αιτημάτων.

Η κυβέρνηση επιχείρησε να θέσει τα αποδεκτά όρια διεξαγωγής του εργατικού συνδικαλισμού με το νομοσχέδιο «περί επαγγελματικών σωματείων και ενώσεων και διασφάλισης της συνδικαλιστικής ελευθερίας» («νόμος 330») την άνοιξη του 1976. Οι μορφές οργάνωσης και κυρίως οι μορφές αγώνα του εργοστασιακού κινήματος καθίσταντο έκνομες. Μπροστά στη νέα κατάσταση, ο ρόλος των κομμάτων της Αριστεράς και των συνδικαλιστικών οργανώσεων που ήλεγχαν, αναβαθμίστηκε, εις βάρος των εργοστασιακών εργατών. Μετά τις συγκρούσεις της 25ης Μαΐου 1976 και την καταστολή των διαδηλωτών επικράτησε ένα κλίμα προβοκατορολογίας. Στα εργοστάσια σημειώθηκε κύμα απολύσεων συνδικαλιστών, δίχως να σημειωθούν σημαντικές αντιδράσεις.

Ακολούθησε η έξοδος της πολιτικοποιημένης νεολαίας από τα εργοστάσια, ιδίως των φοιτητών. Παράλληλα το ενδιαφέρον της Αριστεράς στρεφόταν στον τομέα της υπεράσπισης των δικαιωμάτων και ελευθεριών, εξαιτίας των δικαστικών διώξεων για τα γεγονότα της 25ης Μάη. Προς τα τέλη του 1976 εδραιώθηκε η αίσθηση ότι το πολιτικό καθεστώς είχε σταθεροποιηθεί και ότι ο μεταπολιτευτικός κύκλος κοινωνικών αγώνων βάδιζε προς την ολοκλήρωσή του.

Τα αποτελέσματα του κινήματος των εργοστασιακών επιτροπών είναι δυσδιάκριτα και αντιφατικά. Από τη μία, πολλά μαχητικά σωματεία της προηγούμενης περιόδου παρέλυσαν. Από την άλλη, η ίδρυση σωματείων

συνεχίστηκε έως το τέλος της δεκαετίας, όπως και οι αυξήσεις των εργατικών αποδοχών. Ταυτόχρονα, ωστόσο, η εργοστασιακή εργασία εξακολουθούσε να είναι μια κουραστική και ανθυγιεινή υπόθεση. Πολλοί εργάτες αναζήτησαν εργασία σε άλλους κλάδους ή χρησιμοποίησαν τις αποταμιεύσεις τους για να ανοίξουν κάποιο εμπορικό κατάστημα. Οι διαδικασίες αυτές, όπως και η ανανέωση του εργατικού δυναμικού με νέους που δεν είχαν την άμεση εμπειρία των εργοστασιακών επιτροπών, έφεραν στην επιφάνεια τα πιο μετριοπαθή στοιχεία και προετοίμασαν τις εξελίξεις στον εργατικό συνδικαλισμό τη δεκαετία του 1980.

Stefanos Ioannidis : «The factory committees' movement, 1974-1981»

The growth and restructuring of the industrial sector of the Greek economy between 1960 and 1973 shaped a new factory working class, the main characteristic of which was the concentration of a large part of the workforce in medium to large-scale factories. The new workers' identity was formed on the basis of the general "industrial worker", unskilled or semi-skilled, in contrast to workers' subjectivities based on skill or production branch.

The fundamental problems of factory workers included the low pay of factory work, the unhealthy and dangerous working conditions and the *de facto* prohibition of trade-unionism. This situation came into sharp contrast with the social recognition of the contribution of the industrial sector to the total economic growth and social progress. These problems became sharper under the dictatorship of the Colonels (1967-1974). During that time arose the conception that the source of all social problems was the "junta" and the interweaving of military and economic agents. Consequently, *Metapolitefsi*, as an effort to move away from the dictatorial past, constituted an opportunity for an attempt to change the situation in the workplace.

After July 1974, the question of work and workers' trade unionism was posed on two levels. On the institutional level, the opposition criticized the "controlled transition" carried out by the first government of New Democracy (ND, 1974-1977). On the level of the base of the workers, strikes began already from the summer of 1974, with workers organizing in separate committees and unions in each factory, autonomously and without links to the second-degree, branch trade-union organizations.

In total, 253 strikes and work stoppages were counted in Greek industry until June 1980. The dominant form of mobilization was the "unlimited strike" (41% of all strikes). In another 12% of cases, continuous work stoppages of a long duration took place, with virtually the same effect as a strike. There were also 24- and 48-hour strikes (29%), but these were mainly concentrated in the period after 1977, undermining the practice of unlimited strikes. There was not sufficient evidence to assert a correlation of strikes with peculiarities or special situations on a branch or local level. The study of a sample of strikes

turned out an average duration of around 30 days for each mobilization. Finally, the tendency of fragmentation and isolation of factory strikes was clearly marked. This tendency was reinforced by the failure to form a coordinating body of the workers' committees.

The outcome of the strikes differed from factory to factory. Certainly, the strikes contributed to questioning the role of industrial entrepreneurship, while at the same time brought to the forefront all sides of the "workers' question".

The main features of the workers' discourse of the period were the implacable and direct formulation of workers' demands and the willingness to impose the workers' opinion on society ("the right of the worker is law"). In the milieu of the extreme Left and the Panhellenic Socialist Movement (PASOK), this combination made the factory workers symbols of the continuation of the Polytechnio uprising in the new circumstances. The same was true for a large part of the intensely politicized, left-wing youth of the period. The factory movement affected the life-courses of hundreds of left-wing militants, who were preoccupied with supporting the strikes. Many of them sought to take up jobs in the factories, with a view to promoting political aims. The KKE-interior maintained some distance, but the KKE, from the summer of 1975 on, strongly opposed the prospect of the continuation and escalation of the strike wave in the factories. The question was related to the efforts of the political parties to consolidate themselves in the new political scenery and the balance of forces in the trade-union institutions which were then being reformed.

The dynamics of the strikes became part of the current of "de-juntaization" of Greek society, which was the common point of reference. The strike movement in the factories affected the political and trade-union agents, even those who initially deemed strikes "extremist" actions. The articulation of the workers' demands within and anti-junta framework contributed to their propagation and acceptance.

The government attempted to set the acceptable limits of workers' trade-unionism with the law "on trade-unions and the safekeeping of trade-union freedom" ("law 330") in the spring of 1976. The forms of organizing and especially the forms of action of the factory strikers were being made illegal. In this new situation, the role of the parties of the Left and the trade-unions they controlled was amplified, while factory workers were isolated. After the clashes on the streets in the strike of 25 May 1976 and the subjugation of protesters by the police, public discourse centered around talk of *provocateurs*. In the factories, trade-union leaders were being laid off *en masse*, without meeting much resistance.

The departure of the politicized youth, especially the students, from the factories, soon followed. At the same time, the Left was increasingly being preoccupied with the defense of civil rights and liberties, owing to large-scale judicial proceedings regarding the events of May 25. As 1976 closed, the sense became widespread that the political regime had stabilized and that the post-junta circle of social struggles was coming to an end.

The results of the factory committees' movement are both hard to discern and contradictory. On the one hand, many militant trade-unions of the former period were paralyzed. On the other hand, the creation of new unions continued until the turn of the decade, as did the increases in wages. At the same time, however, factory work continued to be physically demanding and unhealthy. Many workers sought jobs elsewhere or used their savings to open small-scale retail shops. These processes, along with the renewal of the workforce with new workers lacking the experience of the factory committees, brought to the fore more elements, preparing the trade-union developments of the 1980s.